

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«Особливості розвитку предметного словника у дошкільників з
розладами спектру аутизму»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Оксана БОСОВИЧ

Керівник:
Оксана КОНСТАНТИНІВ,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Олена ЧОПІК,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РСА.....	5
1.1. Поняття про словник та слово.....	5
1.2. Особливості розвитку словника дітей в онтогенезі.....	9
1.3. Особливості розвитку мовлення у дітей з розладами спектру аутизму.....	13
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ПРЕДМЕТНОГО СЛОВНИКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ.....	19
2.1. Діагностика рівня розвитку предметного словника у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму.....	19
2.2. Аналіз констатувального експерименту.....	24
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	37
3.1. Завдання та зміст словникової роботи з дітьми дошкільного віку з розладами спектру аутизму.....	37
3.2. Методика формування предметного словника у дітей з розладами спектру аутизму.....	46
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

На сьогодні проблема ранньої діагностики та корекційної допомоги дітям з особливостями у розвитку входить до кола надзвичайно важливих, оскільки частка типових новонароджених суттєво знижується з кожним роком. Що ж стосується розладів аутичного спектра, то ранні дослідження поширеності аутизму (Lotter, 1966) становили близько 4 осіб на 10000 людей, проте вони змінилися останніми, що наводять вже такі дані: 30-60 випадків на 10000 населення (Rutter, 2005).

Існує безліч наукових досліджень (Н. Базима, О. Гаврилов, Н. Гаврилова, О. Константинів, Т. Скрипник, О. Ткач, Д. Шульженко, Lotter, Rutter та ін) у яких досліджуються особливості розвитку дітей з розладами спектру аутизму (далі РСА), у тому числі і комунікативні, проте, залишається нерозкритим питання створення методики, яка могла б вивчати комунікативні здібності швидко і максимально надійно. Актуальність теми нашого дослідження також визначається тим, що існуючі на сьогоднішній день методи діагностики та вивчення словника дітей з розладами спектру аутизму недостатньо апробовані і вимагають більш детального розгляду.

Об'єкт дослідження: предметний словник у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму.

Предмет дослідження: особливості розвитку предметного словника у дошкільників з розладами спектру аутизму

Мета дослідження – дослідити особливості розвитку предметного словника у дітей з розладами спектру аутизму та розробити методику розвитку словника у дітей дошкільного віку з РСА..

Відповідно до мети дослідження вирішувалися такі **завдання:**

1. Проаналізувати теоретико-методологічні основи розвитку словника у дітей з розладами спектру аутизму.

2. провести дослідження розвитку словника у дітей з розладами спектру аутизму.

3) розробити методику розвитку словника у дітей дошкільного віку з РСА..

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження:

1) теоретичні – аналіз психолого-педагогічної, психофізіологічної, психолінгвістичної, логопедичної, нейропсихологічної літератури вітчизняних та зарубіжних дослідників на тему дослідження логопедичного консультування батьків що виховують дітей з порушеннями мовлення;

2) емпіричні – констатуючий, що формує та підсумковий експеримент, статистична обробка даних, отриманих у процесі проведення експериментального дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у розробці впровадження у логопедичну практику представленої у роботі результатів дослідження, підвищує ефективність діагностики і корекції порушень розвитку мовлення у дітей

Апробація результатів дослідження: матеріали дослідження було представлено на «Науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-23 н.р.» (4-5 квітня 2023 року м. Кам'янець-Подільський)

Публікації: Особливості розвитку предметного словника у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму // Вісник Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка/ за ред. О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: Ковальчук О.В. Вип. 16. 2023.

Структура дослідження: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

В ході науково-теоретичного аналізу педагогічної, психолого-педагогічної літератури висвітлено теоретичні аспекти поняття про слово та словник. З'ясовано, що словниковий запас дитини безпосередньо впливає на розвиток інтелекту і мислення. Правильне використання слів у спілкуванні з дитиною сприяє розвитку здатності бачити світ. Саме завдяки розумінню слова дитина вчиться об'єднувати, узагальнювати предмети, накопичувати уявлення про навколишній світ.

Розвиток словника дитини відбувається з першого року життя, та з кожним роком накопичується. У дитини з'являються іменники, дієслова, прикметники та інші частини мови. Завдяки словнику дитина може висловлювати свої потреби, стан, інтереси; вчиться співвідносити слово до кількох предметів, усвідомлювати зміст та позначення.

Визначено, що діти з розладами спектру аутизму мають низку психолого-педагогічних особливостей, які позначаються на розвитку мовлення. Зокрема: труднощі у встановленні контакту як з однолітками і дорослими, порушення зв'язного мовлення; труднощі у соціальній взаємодії; специфічних проблеми (страхи (фобії), порушення сну прийому їжі, прояв гніву та агресивності). Характерною для всіх варіантів мовленнєвого розвитку при РСА є в тій чи іншій формі виражена стереотипність мовлення; схильність до словотворчості, «неологізмів». Майже у всіх дітей розвиток мовлення проходить через період ехолалій, частими є різноманітні порушення звуковимови, темпу та плавності мовлення.

Обстеження стану пасивного словника виявило, що діти з РСА реагують на звернене мовлення, проте самі майже його не використовують. Діти, як правило, виконують прості інструкції, труднощі з їх виконанням виникли тільки у декількох дітей. Крім того, діти з труднощами впізнають знайомі предмети та дії на картинках, а 24% взагалі не виконали ці завдання.

33% - потрібно багаторазове повторення. 63% дітей мають грубі помилки у знаходженні частин свого тіла. У рамках обстеження активного словника були отримані найнижчі результати. Активний словник значно відстає від пасивного. Діти називають лише ті предмети, які їм дуже добре знайомі, рівень сформованості словника антонімів і синонімів, узагальнюючих слів має дуже низький показник. Діти майже називають реальні картинки предметів які їм знайомі, проте за описом не розпізнають предмети, не називають окремі частини предметів. Крім того, вони краще орієнтуються в лексичних темах, які пов'язані безпосередньо з побутом, але запам'ятовують невелику кількість предметів тільки після багаторазового повторення. Діти не орієнтуються в темі «Професії», важко відрізняють фрукти від овочів, проте 16% – відокремлюють диких тварин від домашніх.

Розроблено методику формування предметного словника му дітей з розладами спектру аутизму. Реалізація завдань здійснювалася за допомогою спеціально підібраних вправ та дидактичних ігор. При організації дидактичних ігор необхідне дотримання наступних умов: врахування віку і структури даного порушення; вдосконалення обсягу активного та пасивного словника; формування правильного вживати іменників; допомога у засвоєнні слів узагальненого, абстрактного значення; уточнення вживання слів у мовленні дітей. З урахуванням умов, завдань, типологічних та індивідуальних особливостей, були підібрані дидактичні ігри та вправи, що відповідають віку та комунікативним можливостям дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник української мови: в 11 томах. — Том 9, 1978. — Стор. 372.
2. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 497с.
3. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 497с.
4. Гавриш Н. В. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання. Харків: ХНУ, 2001. 344с., с. 344.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с
6. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика, с. 284
7. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. 497с
8. Сак Т. В. Логопсихологія. К.:Знання, 2018. 293 с.
9. Пахомова Н. Г. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. Дефектологія. 2005. № 3. с. 48–50
10. Шкльода В. М. Розвиваємо мовлення дошкільників. БВДС «Мовленнєва веселка». 2003. № 17. с. 8-12
11. Островської К. О. Проблеми сучасної психології, 2018. Вип. 41. с. 240-251
12. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 520 с.
13. Супрун Г. В. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з аутизмом у дошкільному віці: дис. канд. психол. наук: 19.00.08. НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. Київ, 2017. 295 с.

14. Аніщук А. М. Індивідуалізація виховання і навчання дітей дошкільного віку: тексти лекцій для студентів спеціальності «Дошкільне виховання; практична психологія» денної та заочної форм навчання. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 102 с.
15. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 216 с.
16. Богуш А. М., Панасюк Т. В., Долинна О. П. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль. Мандрівець. 2014. 160 с.
17. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
18. Волкова І. В. Сутність мовних компетентностей та їх проєкція на методику навчання мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2017. Вип. 67. С. 73-76.
19. Галах Т. В. Діагностика і корекція дітей з Раннім Дитячим Аутизмом. Нетішин, 2016. 49 с.
20. Горова С. В., Плячок. А. І. Робота з дітьми з розладами аутистичного спектру в закладі дошкільної освіти. Вінниця, 2018. 78 с.
21. Давоян Є. Е. Обдарованість дитини-аутиста : корекційно-розвивальна програма. Інсайт: зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених; ред. кол. Шапошникова І. В., Блинова О. Є., та ін. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2015. С. 95-101.
22. Дяченко А. І. Формування комунікативної компетентності у дітей 5-6/7 років. Ніжин, 2019. 87 с.
23. Зайченко Г. Д. Формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектра шляхом використання ігрових прийомів. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2013. Вип. 4(2). С. 122-131.
24. Зайченко І. В. Педагогіка: підручник. Київ, 2016. 608 с.

25. Карпенко Є. В. Методи сучасної психотерапії: навч. Посібник. Дрогобич: Посвіт, 2015. 116 с.
26. Корніяка О. М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості. Проблеми сучасної психології. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Вип.3. С.294-316.
27. Купчак О. М. Система логопедичної корекція з дітьми із розладами спектру аутизму. Актуальні питання корекційної освіти. 2011. Вип. 2. С. 97-105.
28. Кутішенко В. П., Ставицька С. О. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум. Київ: Каравела, 2012. 448 с.
29. Лапіна В. О. Питання мовленнєвої компетентності в науковій літературі. Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. Вип. 33. С. 123-129.
30. Літвінова О. В. Щодо питання діагностики усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру. Науковий 185 часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 27. С. 106-110.
31. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії. Навчальний посібник. Київ: «Академвидав», 2012. 200 с
32. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
33. Шкварська Т. М. Психологічний супровід дітей з розладами спектра аутизму: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2017. 152 с.
34. Романчук О. М. Розлади спектру аутизму у запитаннях та відповідях. Київ, 2016. 168 с.

35. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
36. Островська К. О. Засади комплексної психолого- педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Монографія. Львів: Тріада плюс, 2012. 520 с.
37. Павлова Н. В. Формування комунікативної активності у немовленнєвих дітей молодшого дошкільного віку засобами інноваційних технологій : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03; Одеса, 2017. 211 с.
38. Романчук О. Розлади спектру аутизму у запитаннях та відповідях. Київ, 2016. 168 с.
39. Руденко Н. М., Гордічук А. М. Розвиток мовленнєвої активності в дітей з раннім дитячим аутизмом. Інноватика у вихованні. 2019. № 10. С. 234- 238.
40. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Фенікс, 2010. 388 с.
41. Сухіна І. В., Риндер І. Д., Скрипник Т. В. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник. Київ-Чернівці: «Букрек», 2017. 192 с.
42. Тарасун, В.В. (2018) Автологія: теорія і практика: підручник [Автологія: теорія і практика: підручник]. - Київ: ВАДЕКС.
43. Кондукова С.В. (2010) Особливості мовленнєвого розвитку дітей з РАС. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка : Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський (с.462-467). [українською мовою].
44. Шульженко, Д. І. (2009) Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей / Основи психологічної корекції аутичних розладів у дітей. Київ: Слово
45. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія. Київ: Слово, 2009. 385 с.

46. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків: Прапор, 2004. 640 с.
47. Чекаліна В. А. Формування мовленнєвої компетентності дошкільників у процесі навчання переказу літературних творів. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики». 11.04.2014; Київ, 2014. С. 325-331.
48. Фінгерман О. О. Загальні особливості історичного становлення поняття «аутизм». Актуальні питання сучасної психології. Дніпро, 2017. 22-23 вересня. С. 98-102.
49. K. Vopp, P. Mirenda Prelinguistic predictors of language development in children with autism spectrum disorders over four-five years. *J Child Lang.* (pp. 485-503)
50. T. Skrypnyk, S. Belyak. The role of visual support in the communicative and speech, 2017
51. G. Zajchenko Formation of communication skills in children with autism spectrum disorders through the use of game techniques.
52. Parker, W.A., Verma, R. & Edgar, J.C. (2012) Delayed magnetic mismatch negativity field, but not auditory M100 response, in specific language impairment. *Neuroreport.* (pp. 1423-1434).
53. M. Sviders`ka, M. M. (2016) Development of impressive speech in normal ontogenesis and autism spectrum disorders] (pp. 120-124). [in Ukrainian].
54. O. Taran. (2014) [Psychological aspects of speech disorders in children with autism] pp. 276-283. [in Ukrainian]
- 55.
- 56.55. Chenausky, K., Norton, A.B.M., Tager-Flusberg, H. & Schlaug, G. (2018) Behavioral Predictors of Improved Speech Output in Minimally Verbal Children with Autism. *Autism Res.*, pp.1356–1365.
56. Hudac, C.M., DesChamps, T.D., Arnett, A.B., Cairney, B.E., Ma, R., Webb, S.Y. & Bernier, R.A. (2018) Early enhanced processing

- and delayed habituation to deviance sounds in autism spectrum disorder. *Brain Cogn.* (pp. 110–119).
57. Kjellmer, L., Fernell, E., Gillberg, Ch. & Norrelgen, F. (2018) Speech and language profiles in 4- to 6-year-old children with early diagnosis of autism spectrum disorder without intellectual disability. *Neuropsychiatr Dis Treat.* (pp. 2415-2427).
58. Lin, I.F., Shirama, A., Kato, N., & Kashino, M. (2017) The singular nature of auditory and visual scene analysis in autism. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci.* (pp. 456-457).
59. Marco, E.I., Hinkley, L.B.N., Hill, S.S., & Nagarajan, S.S. (2011) Sensory Processing in Autism: A Review of Neurophysiologic Findings. *Pediatr Res.* (pp. 665-674).
60. Mayer, A.R., Harrington, D., Adair, J.C. & Lee, R. (2006) The neural networks underlying endogenous auditory covert orienting and reorienting. *NeuroImage.* (pp. 938–949).
61. DePape, A.M.R., Hall, G.B.C., Tillmann, B. & Trainor, L.J. (2012) Auditory Processing in High-Functioning Adolescents with Autism Spectrum Disorder. *PLoS ONE.* (pp. 463-475).
62. Pecukonis, M., Skwerer, D.P., Eggleston, B., Meyer, S. & Tager-Flusberg, H. (2019) Concurrent Social Communication Predictors of Expressive Language in Minimally Verbal Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders,* (pp. 1267-1273).
63. Ortiz-Mantilla, S., Cantiani, C., Shafer, V.L. & Benasich, A.A. (2019) Minimally-verbal children with autism show deficits in theta and gamma oscillations during processing of semantically related visual information. *Sci Rep* (pp. 934-945).
64. Ramos-Cabo, S., Vulchanov, V. & Vulchanova, M. (2019) Gesture and Language Trajectories in Early Development: An Overview

- From the Autism Spectrum Disorder Perspective. *Front. Psychol.* (pp. 835-846).
65. Riva, V., Cantiani, C., Mornati, G., Gallo, M., Villa, L., Mani, E., Saviozzi, I., Marino, C. & Molteni, M. (2018) Distinct ERP profiles for auditory processing in infants at-risk for autism and language impairment. *Sci Rep.* (pp. 1534-1546).
66. Roberts, T.P., Heiken, K., Kahn, S.Y., Qasmieh, S., Blaskey, L., Solot, C., Thurm, A., Lord, C., Lee, L. & Newschaffer, C. (2007) Predictors of Language Acquisition in Preschool Children with Autism Spectrum Disorders. *J Autism Dev Disord* (pp. 724-739).
67. Volkmar, F.R., Lord, C., Bailey, A., Schultz, R.T., Klin A. (2004) Autism and pervasive developmental disorders. *J Child Psychol Psychiatry.* (pp. 257-273).
68. Yoder, P., Watson, L.R., and Lambert, W. (2015) Value-Added Predictors of Expressive and Receptive Language Growth in Initially Nonverbal Preschoolers with Autism Spectrum Disorders. *J Autism Dev Disord.* 45(5). (pp. 1254-1270).
69. Yoshimura, Y., Kikuchi, M., Hayashi, N. et al. (2017) Altered human voice processing in the frontal cortex and a developmental language delay in 3- to 5-year-old children with autism spectrum disorder. *Sci Rep.* (pp. 1547-1562).
70. Ziats, M.N. and Rennert, O.M. (2016) The Evolving Diagnostic and Genetic Landscapes of Autism Spectrum Disorder. *Front. Genet.* (pp. 1353-1371).